

BOGUMIŁA UMIŃSKA

Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie

<https://orcid.org/0000-0003-0768-441X>

Julia Kratowska (1870–1947) – działaczka niepodległościowa, oświatowa i polityczna, senator RP

Artykuł przybliży postać pochodzącej z Puław, z rodziny o tradycjach patriotycznych, Julii Kratowskiej, działaczki niepodległościowej, oświatowej, społecznej i politycznej, przez cały okres międzywojenny i na krótko po wojnie związanej z Ciechanowem. Wprowadza w jej genealogię, pozwala poznać nieznanne dotąd jej korzenie. Natomiast bogaty materiał archiwalny dotyczący jej postaci, znajdujący się w zbiorach archiwalnych Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie, umożliwi zaprezentowanie jej całej drogi pracy zawodowej jako nauczycielki języka polskiego, francuskiego i niemieckiego, począwszy od Lublina, potem Zakopanego i wreszcie miasta nad Łydynią. Poznajemy ją także jako oddaną działaczkę społeczną Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet, któremu przewodniczyła w Ciechanowie, a w latach 1935–1936 stała na czele Zarządu Głównego. Największą chlubę przyniosła miastu jako senator RP w latach 1935–1938.

Słowa kluczowe: Julia Kratowska, działalność, XIX i XX w., senator RP, Ciechanów

Julia Kratowska to jedna z najwybitniejszych postaci związanych z Ciechanowem od 1918 r. Przeszła do historii jako działaczka niepodległościowa, społeczna, nieprzeciętna nauczycielka języka polskiego i języków obcych: niemieckiego i francuskiego, a przede wszystkim Senator RP kadencji 1935–1938. Ma już swoje

**Fot. Julia Kratowska w 1935 r.
Fotografia z legitymacji se-
natorskiej**

Źródło: zbiory Muzeum Szlachty Mazowieckiej (MSM), nr inw. MOC/D/323.

pewne miejsce w historiografii. Jednak dostępne materiały archiwalne pozwalają na szersze spojrzenie na tę postać.

Pochodziła z rodziny inteligenckiej, o tradycjach niepodległościowych. Jej dziadek po mieczu Jan Kratowski (ur. w 1796 r. w Warszawie) odbył kampanię napoleońską w 1812 r. Pod Małojarostawcem dostał się do niewoli rosyjskiej, w której pozostał do kwietnia 1814 r. Od marca 1815 r. służył w Wojsku Polskim Królestwa, by w 1830 r. jako oficer wziąć udział w powstaniu listopadowym¹. Dziadek po kądzieli, Paweł Filipowski, ożeniony z Ludwiką Sulicką h. Nałęcz, był urzędnikiem Królestwa Polskiego, pracował jako archiwista w Izbie Obrachunkowej w Warszawie². W 1841 r. na świat przyszła ich córka, a matka przyszłej senator, Zofia Filipkowska (1841–1927)³. Zapewne w domu Filipkowskich panował duch patriotyzmu, skoro Zofia wzięła aktywny udział w powstaniu styczniowym⁴. Miała wówczas 22 lata.

Julia Kratowska urodziła się 24 kwietnia 1870 r. w Puławach-Włostowicach jako córka Józefa Kratowskiego i Zofii z Filipkowskich. Otrzymała imiona Julia Natalia⁵. Ojciec Julii, Józef Kratowski (1830–1882), ur. w Zamościu jako syn Jana i Wiktorii z Kapsinowiczów, był od kilku lat wykładowcą anatomii zwierząt i weterynarii w Instytucie Gospodarstwa Rolnego i Leśnictwa w Puławach. Jego specjalnością było podkownictwo koni. Opracował i rozbudował teorię podkuwania koni w zależności od ich ras i użytkowania. Był jednym z największych specjalistów w tym zakresie. W Puławach szkolił masztalerzy z Niemiec, Anglii, nie licząc studiujących tu Polaków i Rosjan. Przygotował o tym podręcznik, jednak ciężka choroba nie pozwoliła mu na jego ukończenie. Zmarł 24 kwietnia 1882 r. w wieku 52 lat. Na jego pogrzeb na włostowickim cmentarzu przybyli cudzoziemscy masztalerze i złożyli wieńce od belgijskich,

¹ R. Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego*, t. II, Warszawa 1996, s. 365.

² Siedziba jej mieściła się w Pałacu Rzeczypospolitej (Pałac Krasieńskich).

³ Urodzona w parafii św. Krzyża w Warszawie; Odpis Aktu urodzenia Zofii Franciszki Ksawery Kratowskiej, wydany przez przedstawiciela Zjazdu Sędziów Pokoju w Warszawie, dn. 10.01.1883 r.; zbiory archiwalne MSM, nr inw. MOC/D/305; Genealogia Minakowskiego, <http://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=sw.135856> [dostęp: 10.05.2022].

⁴ *Do Delegatek Z.P.O.K. [Inc.: Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet przeżywa obecnie przełomowe chwile...]*, Warszawa 1935, s. 1.

⁵ Odpis Aktu Urodzenia Julii Natalii Kratowskiej, wydany przez notariusza Adama Sleszyńskiego, Warszawa 3.04.1934 r., Zbiory archiwalne Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie [dalej MSM], nr inw. MOC/D/306.

niemieckich i angielskich hodowców koni. Płytę nagrobną ufundowali wdzięczni studenci⁶.

Zatem cały ciężar dalszego wychowania Julii i jej siostry spoczywał na matce i jej najbliższych. Zofia Kratowska pozostała w żałobie nie tylko po mężu, ale też zapewne długo nie mogła pogodzić się ze śmiercią syna Stanisława Kratowskiego (1864–1873), który – urodzony w Warszawie – zmarł w wieku 9 lat⁷.

Julia w 1883 r. została przyjęta do Aleksandryjsko-Maryjskiego Instytutu Wychowania Panien w Warszawie przy ul. Wiejskiej. Ukończyła go ze złotym medalem w 1888 r.⁸ W miejsce to, zaadaptowane w 1919 r. na siedzibę Sejmu, przypadnie jej wrócić, ale już w innej roli – jako senator RP.

Jako absolwentka wspomnianego Instytutu przez osiem lat, w okresie od 1889 do 1907 r., uczyła młodzież w Lublinie. Do 1891 r. prowadziła własną, dwuklasową pensję, z nieoficjalnym programem szkoły sześcioklasowej, która w wyniku doniesień lubelskiej żandarmerii „za panujący w niej duch polski” została przez władze rosyjskie zamknięta⁹. W kolejnych latach – 1891–1907 – uczyła już w konspiracji, przygotowując chłopców do wyższych klas ośmioklasowej szkoły handlowej męskiej i ośmioklasowej szkoły filologicznej im. S. Staszica¹⁰. Jednocześnie uczyła prywatnie języków: polskiego, francuskiego, rosyjskiego i niemieckiego¹¹.

W 1901 r. wstąpiła do PPS. W jej mieszkaniu w Lublinie przy ul. Gubernatorskiej (obecnie T. Kościuszki 5) w połowie czerwca 1902 r. odbył się VI Zjazd tej partii. Uczestniczył w nim także Józef Piłsudski, który po raz pierwszy był wówczas

Fot. Grób Józefa Kratowskiego, cmentarz włostowicki (Puławy)

Źródło: fot. zbiorów Pracowni Muzealnej Szkolnego Schroniska Młodzieżowego w Puławach (Muzeum Oświatowe).

⁶ H. Mącznik, *Puławski Słownik Biograficzny*, t. 1, Puławy 1994, s. 244; źródło wskazane przez Pracownię muzealną Szkolnego Schroniska Młodzieżowego w Puławach (Muzeum Oświatowe).

⁷ Akt zgonu Stanisława Kratowskiego nr 9 z 1873 r., parafia Włostowice, zb. Archiwum Państwowe w Lublinie, skan użyczony przez Pracownię Muzealną Szkolnego Schroniska Młodzieżowego w Puławach (Muzeum Oświatowe).

⁸ J. Kratowska, *Życiorys*, rkps i mps w zbiorach MSM, nr inw. MOC/D/322, s. 1.

⁹ Tamże.

¹⁰ Zaświadczenie nauczycielek szkół w Lublinie, z imiennymi podpisami, poświadczony przez notariusza Stanisława Biesa (?) w Lublinie, Lublin 23.03.1923 r, zbiory MSM, nr inw. MOC/D/299.

¹¹ J. Kratowska, dz. cyt., s. 1.

Fot. Gmach Aleksandryjsko-Maryjskiego Instytutu Wychowania Panien w Warszawie, 1865 r.

Źródło: zbiory Polona.pl.

w tym mieście¹². Kratowska, pochłonięta nowym duchem dziejów, zaangażowała się następnie w strajk szkolny 1905 r., domagając się wprowadzenia języka polskiego do szkół. Organizowała także pomoc dla więźniów politycznych. Za działalność niepodległościową we wrześniu 1907 r. została jednak aresztowana przez władze carskie. Pół roku siedziała w więzieniu lubelskim, a potem zesłana w głąb Rosji, do Krasnego Jaru¹³. Tam w kolejnym roku została aresztowana i więziona w Astrachaniu, następnie tzw. etapem trwającym sześć tygodni przewieziona została do Warszawy i osadzona na Pawiaku, w tzw. Serbii, oddziale przeznaczonym specjalnie dla kobiet. Potem przebywała we więzieniu przy ul. Spokojnej¹⁴.

Otrzymując w dniu 20 września 1909 r. przepustkę na pogrzeb siostry w Lublinie, wykorzystała potem sytuację, by zbiec przez zieloną granicę do Galicji¹⁵.

¹² J.M. Zawadzki, *Senatorowie, losy wojenne i powojenne*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2012, s. 84; A. Sadowski, Z. Zaporowski, *Józef Piłsudski w Lublinie w dniach 9–11 sierpnia 1924 roku*, [w:] W. Kozyra (red.), *Lublin w dziejach najnowszych*, „Res Historica” 2002, z. 15, s. 47.

¹³ Obwód saratowski, region Środkowej Wołgi.

¹⁴ *Do Delegation Z.P.O.K...*, dz. cyt., s. 1.

¹⁵ J. Kratowska, dz. cyt., s. 1; E. Lewandowski, *Sylwetki nauczycieli ciechanowskich, Część 1*, Ciechanów 1994, s. 51.

Fot. „Szarotka”, jedna z willi Prywatnego Gimnazjum Realnego w Zakopanem, ok. 1915 r.

Źródło: strona LO im. Oswalda Balzera w Zakopanem, <http://balzer.cal24.pl/historia/>.

Od końca września 1909 r. do 1918 r. mieszkała w Zakopanem. Pracowała początkowo w sanatorium Kazimierza Dłuskiego, otwartym zaledwie kilka lat wcześniej (w 1902 r.) oraz prowadziła tajne nauczanie klas niższych. W 1911 r. otrzymała zatrudnienie w prywatnym gimnazjum Ksawerego Praussa. Miejsce pracy nie było zapewne przypadkowe. Jej właściciel i dyrektor K. Prauss był znanym działaczem oświatowym i niepodległościowym, związanym z PPS od 1895 r.¹⁶ Szkoła była prowadzona przez Towarzystwo Szkoły im. S. Staszica. Kratowska uczyła praktycznie przez cały okres jej funkcjonowania, tj. do 1915 r. Wspomniany założyciel szkoły i jednocześnie jej dyrektor był wielkim działaczem społecznym na rzecz rozwoju Zakopanego. Jego szkoła jako pierwsza organizowała wycieczki w Tatry dla swoich uczniów. Wydając J. Kratowskiej w 1917 r. „Poświadczenie”, będące niejako świadectwem pracy, podkreślił, iż „pełniła obowiązki nauczycielki języka polskiego, niemieckiego i francuskiego [...], osiągając dzięki gruntownej znajomości tych przedmiotów, nadzwyczajnej sumienności oraz poprzedniej praktyce nauczycielskiej, bardzo dobre rezultaty swej pracy”¹⁷.

Przez kolejne lata uczyła języka polskiego, niemieckiego, geografii i historii powszechnej w Prywatnym Gimnazjum Realnym „jako oddana wychowankom i ukochana przez nich ochmistrzyni. Jako też utytułowana nauczycielka potrafiła

¹⁶ Ksawery Franciszek Prauss (1874–1925) był również ministrem oświaty w pierwszym rządzie wolnej Polski (1918–1919), senatorem II RP I kadencji.

¹⁷ J. Kratowska, dz. cyt. s. 1; Poświadczenie Ksawerego Praussa, Dyrektora Szkoły im. Staszica w Zakopanem, Zakopane, 9.06.1917 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/318.

Fot. Dom przy ul. 3 Maja 2 w Ciechanowie w czasie okupacji

Źródło: fot. zbiorów Archiwum Państwowego w Mławie, zespół GHTO.

pozyskać sobie ogólną wdzięczność i zaufanie”¹⁸. Szkoła ta powstała w 1912 r. w Zakopanem, znanym już wówczas dzięki Tytusowi Chałubińskiemu uzdrowisku górskim, z przeznaczeniem dla młodzieży mającej problemy zdrowotne, aby zapobiec jej wyjazdom do szkół poza granice kraju z tego właśnie powodu¹⁹.

Lata pobytu J. Kratowskiej w Zakopanem wiązały się nie tylko z pracą uznanej nauczycielki o wszechstronnych horyzontach. Angażowała się także w życie kulturalne. Poznała ludzi z kręgu literatury, m.in. Stefana Żeromskiego. Spotykała się także z Józefem Piłsudskim. Ideał walki niepodległościowej był wciąż bliski jej sercu. W czasie I wojny światowej należała do Polskiej Organizacji Wojskowej, pracowała jednocześnie w Intendenturze Legionów i prowadziła ochronkę dla dzieci legionistów²⁰.

W 1918 r. osiedliła się w Ciechanowie. Mieszkała początkowo w domu przy pl. Kościuszki 13²¹, a następnie przy al. 3 Maja nr 2²², na rogu pl. Kościuszki i budynku poczty, dzisiaj ul. Grodzka²³.

¹⁸ Zaświadczenie Dyrektora „Prywatnego Gimnazjum Realnego z Prawem Publiczności” w Zakopanem, Adama Wilana (?) z 2.09.1918 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/317.

¹⁹ Strona LO im. Oswalda Balzera w Zakopanem, <http://balzer.cal24.pl/historia/>.

²⁰ J.M. Zawadzki, dz. cyt., s. 84.

²¹ Dokument – Nakaz płatniczy podatek mieszkaniowy za 1924 r. z podanym wyżej adresem, Ciechanów, we wrześniu 1924 r. zb. MSM, nr inw. MOC/D/309.

²² Pismo Ministerstwa Skarbu skierowane do Julii Kratowskiej zam. W Ciechanowie, ul. Aleja 3 Maja nr 2, Warszawa, 10.01.1934 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/321.

²³ B. Bielasta, *Ciechanowskie Notatki*, <https://ciechanowskienotatki.pl/ulica-grodzka-nr-2-w-ciechanowie/> [dostęp: 6.05.2022].

Fot. Gimnazjum Żeńskie im. Z. Choromańskiego w Ciechanowie, klasa VI, 20-VI-1925 r. Pierwsza od lewej siedzi Julia Kratowska

Źródło: zbiory MSM, nr inw. MOC/F/3.

W mieście nad Łydynią znalazła zatrudnienie jako nauczycielka języków obcych w prywatnym Gimnazjum Żeńskim Zygmunta Choromańskiego. W roku szkolnym 1918/1919 uczyła tam języków francuskiego i niemieckiego (32 godziny tygodniowo), w kolejnym tylko francuskiego (30 godzin tygodniowo)²⁴. W tym czasie otrzymała także zgodę Sekcji Szkolnictwa Średniego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na prowadzenie kursów wieczorowych dla „młodzieży obu płci, zamierzającej składać egzaminy z klas czterech i sześciu”²⁵.

W latach 1920–1922 była kierowniczką Gimnazjum Żeńskiego, wykładając jednocześnie jęz. francuski i polski (14 godzin). Potem, jak wspomina, była ponownie nauczycielką języków w tej szkole²⁶. Była to szkoła z tradycjami sięgająca 1903 r., a od 1921 r., jak informowała jej Rada Opiekuńcza na łamach „Kroniki Ciechanowskiej”, wydawała świadectwa dojrzałości. Ukończenie pełnego gimnazjum z maturą „dawało prawo wstępu do wszystkich szkół akademickich, na roczne

²⁴ Zaświadczenie wystawione przez Zygmunta Choromańskiego, Prezesa Rady Opiekuńczej Gimnazjum Żeńskiego w Ciechanowie, Ciechanów, 10.07.1923 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/308.

²⁵ Pozwolenie na prowadzenie kursów wieczorowych Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dla Julii Kratowskiej, Warszawa, 2.09.1919 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/312.

²⁶ Zaświadczenie wystawione przez Zygmunta Choromańskiego, Prezesa Rady Opiekuńczej Gimnazjum Żeńskiego w Ciechanowie, dz. cyt.

Fot. Gimnazjum Żeńskie im. Z. Choromańskiego w Ciechanowie, ok. 1922 r. W drugim rzędzie, druga od prawej Julia Kratowska

Źródło: skan ze zbiorów MSM.

kursy nauczycielskie, na roczne kursy handlowe itp. oraz do urzędów państwowych i samorządowych”²⁷.

Jako kierowniczka tej szkoły zaangażowała się wówczas także w dzieło wspierania odnowy Wawelu. Akcja była prowadzona pod przewodnictwem utalentowanego architekta Adolfa Szyszko-Bohusza (1883–1948), który stanowisko kierownika Odnowienia Królewskiego Zamku na Wawelu objął już w 1916 r. W 1921 r. ogłosił m.in. akcję tzw. cegiełek na odnowę muru oporowego stoków (dawnego muru austriackiego po zdjęciu krenelażu), który otrzymał dekorację w postaci białych bloków kamienia, tzw. cegiełek z nazwiskami ofiarodawców na rzecz odnowy Wawelu²⁸. Kwota zebrana pod jej pieczę w 1922 r. wynosiła 30 000 mk. Od kierownictwa Odnowienia Królewskiego Zamku na Wawelu otrzymała potwierdzenie tej wpłaty (ryc. poniżej), z podaniem numeru cegiełki (nr 2537), któ-

²⁷ *Gimnazjum Żeńskie Zyg. Choromańskiego w Ciechanowie*, „Kronika Ciechanowska” 1931, nr 11, s. 2.

²⁸ *Wystawa Wawel odzyskany*, Kraków 22 marca 2019 r., https://wawel.krakow.pl/images/upload/zamowienia-publiczne/DZP%20282-171819/04.%20Za%C5%82%C4%85cznik_nr_02_Scenariusz.pdf [dostęp: 10.05.2022].

ra miała zostać umieszczona, o treści „Gimnazjum Żeńskie w Ciechanowie w dniu imienin kierowniczkii Julii Kratowskiej”²⁹.

W 1927 r. w formie dyplomu otrzymała zaświadczenie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, potwierdzające jej kwalifikacje „do nauczania języka polskiego w pięciu oraz języka niemieckiego w trzech niższych klasach szkół średnich ogólnokształcących”³⁰.

W 1932 r., wraz z reformą jędrzejowiczowską, z chwilą połączenia gimnazjów żeńskiego i męskiego pracowała już w nowej placówce, która przyjęła nazwę Państwowe Koedukacyjne Gimnazjum im. Z. Krasińskiego³¹. W tym czasie Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego, pragnąc pozyskać Julię Kratowską „do pracy nad rozwojem i organizacją szkolnictwa powszechnego”, mianowało ją członkiem Rady Szkolnej Powiatowej w Ciechanowie na okres trzech lat, tj. do 1935 r.³²

Podnosząc swoje kwalifikacje, uczestniczyła w różnych kursach dla nauczycieli, m.in. „w kursie ustrojowo-programowym, przeznaczonym dla nauczycieli języka polskiego w szkołach średnich ogólnokształcących, zorganizowanym przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Kuratorium w Warszawie w dniach od 8 do 12 stycznia 1934 roku”³³.

W 1934 r. na wniosek Prezydenta RP, jako „b. nauczycielka prywatna”, zgodnie z ustawą z 11 grudnia 1924 r. „o przyznawaniu darów z łaski” otrzymała od Ministerstwa Skarbu „zaopatrzenie” w kwocie 300 zł miesięcznie, „na stałe, względnie

Fot. Cegiełka na odnowę Wawelu dla „Gimnazjum Żeńskiego w Ciechanowie, w dniu imienin kierowniczkii Julii Kratowskiej”, 18.05.1922 r.

Źródło: zbiory MSM, nr inw. MOC/D/316.

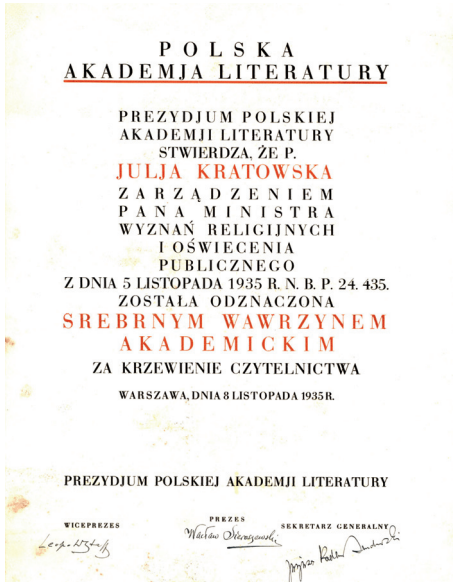
²⁹ Pismo z nadrukiem Wawelu, poświadczające wpłacenie ww. kwoty, z treścią cegiełki, z pieczęcią Kierownictwa Odnowienia Król. Zamku na Wawelu, Kraków 19.05.1922 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/316.

³⁰ Zaświadczenie-Dyplom Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dla Julii Kratowskiej, Warszawa, 21.01.1927 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/314.

³¹ J. Kratowska, dz. cyt., s. 1; K. Pełka-Ślesicka, *Krasiniak 100 lat kuźni talentów, Część 1 (1912–1965). Śladami historii*, Ciechanów 2012, s. 27.

³² Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego do Julii Kratowskiej, Warszawa 30.05.1932 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/310.

³³ Zaświadczenie dla Julii Kratowskiej o przebytych ww. kursach, wystawione przez Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego, Warszawa 12.01.1934 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/311.

Fot. Dyplom Julii Kratowskiej na Srebrny Wawrzyn Akademicki za krzewienie czytelnictwa Warszawa, dnia 8 listopada 1935 r.

Źródło: zbiory MSM, nr inw. MOC/D/293.

ność anty bolszewicką. Wojskom polskiem oddała swoje mieszkanie, a sama wraz z matką pracowała w szpitalu wojskowym³⁷. Ponadto, w ramach uaktywnienia się powstałych tu u progu niepodległości struktur Białego Krzyża, zainspirowała tutejsze kobiety do założenia ruchomej kantyny dla żołnierza polskiego³⁸. Organizacja została ukonstytuowana ostatecznie w 1931 r., a jej zadaniem była przede wszystkim opieka nad żołnierzami polskimi, ich nauczanie „w duchu obywatelsko-narodowym”, prowadzenie szeregu odczytów „dostosowanych do poziomu żołnierza”. Było to szczególnie ważne w odniesieniu do żołnierzy przybyłych z Kresów. Organizacja pracowała w kilku sekcjach. Julia Kratowska udzielała się przede wszystkim w sekcji nauczania³⁹.

do czasu uzyskania innego zaopatrzenia”³⁴.

We wspomnieniach uczniów pozostała jako osoba „ofiarna i pracowita, bezkompromisowa, sprawiedliwa i surowa dla młodzieży. Nie znosiła protekcji, żadnych przypadkowych ułatwień w życiu. Tylko samodzielna wspinaczka”³⁵.

Nie rozstawała się z książką i była jej wielką promotorką. W 1935 r. za zaangażowanie na rzecz krzewienia czytelnictwa z inicjatywy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego została odznaczona przez Polską Akademię Literatury Srebrnym Wawrzynem Akademickim³⁶.

W Ciechanowie była nie tylko cenioną nauczycielką w Gimnazjum. Angażowała się również szeroko w działalność polityczną, społeczną i kulturalną miasta. Tu zastała ją wojna 1920 r. Rozpoczęła wówczas ożywioną działalność

³⁴ Pismo Ministerstwa Skarbu do Julii Kratowskiej, zam. Ciechanów, Aleja 3-Maja nr 2, Warszawa, 10.01.1934 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/321.

³⁵ E. Lewandowski, *Pani Senator z Ciechanowa*, „Tygodnik Ciechanowski” 1986, nr 23, s. 6.

³⁶ Dyplom PAN dla Julii Kratowskiej odznaczonej Srebrnym Wawrzynem Akademickim za krzewienie czytelnictwa, Warszawa, 8.11.1935 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/293.

³⁷ E. Lewandowski, *Sylwetki nauczycieli ciechanowskich...*, dz. cyt., s. 51; E. Lewandowski, *Ciechanowski słownik biograficzny*, Ciechanów 2008, s. 43.

³⁸ G. Czerwińska, *Białe i Czerwony Krzyż*, „Gazeta Urzędowa. Pismo Samorządu powiatu Ciechanowskiego”, 2020, nr 5, s. 4.

³⁹ *Organizacyjne posiedzenie Koła Białego Krzyża w Ciechanowie*, „Kronika Ciechanowska” 1931, nr 16, s. 1.

Fot. Wizyta Marszałka Józefa Piłsudskiego w ciechanowskich koszarach w dniu święta pułkowego 11 p.uł. leg., Ciechanów, 26.04.1924 r.

Źródło: zbiory MSM, nr inw. MOC/F/1227.

Przez całe życie pozostawała pod urokiem Józefa Piłsudskiego, z którym znała się od początku działalności w PPS. Uczestniczyła także w uroczystościach związanych z jego wizytą w ciechanowskich koszarach podczas święta pułkowego 24 kwietnia 1924 r. Od ułanów otrzymała wówczas krzesło, na którym siedział Marszałek. Stało się ono najcenniejszym meblem w jej mieszkaniu.

Jak wspominał Jerzy Olszewski, uczeń Julii Kratowskiej: „Marszałek bardzo ją szanował, ona jego również. Kiedy robiła klasówkę z francuskiego, często prosiła uczniów, również mnie, żeby pomóc jej zanieść zeszyty do domu. Tuż przy wejściu z korytarza do salonu, po prawej stronie w rogu stało porządne krzesło. Na tym krześle nie wolno było nikomu usiąść, nic położyć, bo na nim siedział Marszałek, kiedy ją odwiedził w 1924 r. Gdy te zeszyty odnosił, to celowo kładliśmy je na tym krześle. Od razu była awantura: – Co ty robisz, tam Marszałek siedział, a ty tam zeszyty kładziesz?!”⁴⁰.

Poparcie przyszłej senator dla Marszałka znalazło również wyraz w jej przynależności do Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. Była także czynną członkinią „Strzelca”.

Jej działalność na rzecz niepodległości została doceniona. Podczas uroczystości odsłonięcia pomnika Marszałka w ciechanowskich koszarach 14 czerwca 1931 r., wzniesionego jako dowód wdzięczności w 10. rocznicę „wyzwolenia Ojczyzny od napadu bolszewickiego”, dowódca 11 Pułku Ułanów Legionowych

⁴⁰ J. Olszewski, *Tak to zapamiętałem*, oprac. B. Bielasta, Ciechanów 2015, s. 3.

ppłk Piotr Głogowski wręczył jej Krzyż Niepodległości, podpisany osobiście przez Józefa Piłsudskiego⁴¹.

Życie Julii Kratowskiej było bardzo intensywne, wypełnione pracą, a charakter tej pracy dyktowała potrzeba chwili. Jednym z największych jej pól aktywności była działalność społeczna w Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet. Była to jedna z największych i najbardziej wpływowych sanacyjnych organizacji kobiecych w ówczesnej Polsce. Powstała 25 marca 1928 r. w okresie akcji wyborczej prowadzonej do Sejmu i Senatu. Jej głównym celem było szerzenie państwowo-twórczych idei Józefa Piłsudskiego. Związek dążył do wprowadzenia w życie zasad prawdziwej demokracji z udziałem kobiet, do ich wpływu na państwowe, społeczne, gospodarcze i kulturalne życie Polski⁴². Skupiał w swoich szeregach kobiety wykształcone i aktywne, wybitne działaczki niepodległościowe, poprzez swoich mężów na wysokich stanowiskach państwowych, należące niejednokrotnie do sanacyjnej elity władzy, ale tym samym zobowiązane do aktywizowania życia społecznego, politycznego, kulturalnego, towarzyskiego, wykazywania troski o ubogich, bezdomnych i bezrobotnych⁴³.

Zatem wśród znamienitych aktywistek Związku w Zarządzie Głównym, liczącym 12 kobiet, na czele z jej przewodniczącą Zofią Moraczewską, która była jedną z pierwszych kobiet-posłanek na Sejm Ustawodawczy (1919–1922), jak też m.in. Zofii Daszyńskiej-Golińskiej – profesor Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, Hanny Hubickiej – przewodniczącej Rady Naczelnej Stowarzyszenia „Rodzina Wojskowa”, Bronisławy Dłuskiej – działaczki Ligi Kobiet, dyrektorki Instytutu Radowego w Warszawie, czy Marii Bartłowej, działaczki Ligi Kobiet, radnej miasta Krakowa, później senator V kadencji, znalazła się Julia Kratowska z Ciechanowa. W okresie swojego szczytowego rozwoju, który przypadł na lata 1932–1934, Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet liczył ok. 50 tys. członkiń. W latach 1935–1936 Julia Kratowska pełniła funkcję przewodniczącej jego Zarządu Głównego⁴⁴.

Czołowym zadaniem Związku było wykreowanie „nowego typu obywatelki polskiej”, świadomej swoich praw i obowiązków. To właśnie w aktywności kobiet, z ich naturalnymi, tradycyjnymi predyspozycjami i zadaniami, widziano wielki potencjał w życiu społecznym i państwowym. Istotą działalności ZPOK stanowiło wychowanie społeczeństwa, wspieranie rodziny, opieka nad matką i dzieckiem⁴⁵. Koncentrowano się przede wszystkim nad matkami i dziećmi z rodzin bezrobotnych, biednych, dotkniętych alkoholizmem, niepełnosprawnością. Budowano

⁴¹ *Uroczystość odsłonięcia pomnika Marszałka Piłsudskiego w Ciechanowie*, „Kronika Ciechanowska” 1931, nr 12, s. 1; Dokument wystawiony przez Komitet Krzyża Niepodległości dla Julii Kratowskiej dot. przyznania jej Krzyża Niepodległości decyzją Prezydenta RP z 20 grudnia 1930 r., Warszawa 23.12.1930 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/298.

⁴² M. Piwowarczyk, *Działania Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet na rzecz pomocy rodzinie*, „Wychowanie w Rodzinie” 2013, t. VII (1), s. 261; Statut „Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet”, Warszawa 1928, s. 1.

⁴³ M. Piwowarczyk, dz. cyt., s. 261.

⁴⁴ Tamże, s. 261–262.

⁴⁵ Tamże, s. 263.

CZŁONKINIE ZWIĄZKU POK. ODDZ. CIECHANÓW

Fot. Julia Kratowska (siedząca trzecia od lewej) wśród członkiń Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet w Ciechanowie, przed 15 maja 1931 r.

Źródło: zbiory Polona.pl.

sierocińce, przedszkola, prowadzono akcje dożywiania dzieci, organizowano dla nich kolonie letnie.

Organizacja miała swoje oddziały w terenie. Jeden z nich powstał już 16 października 1928 r. w Ciechanowie, zalegalizowany 27 listopada tego roku. Jego przewodniczącą została Julia Kratowska. Motywem przewodnim działalności Oddziału, jak i całego Związku, była opieka nad matką i dzieckiem. Organizacja zainaugurowała swoją działalność urządzeniem zabawy dla najbardziej potrzebujących dzieci w dniu św. Mikołaja. Dochód ofiarowano Towarzystwu Dobroczynności na dożywianie dzieci⁴⁶. Działalność organizacji w kolejnych latach, pod pieczęcią naszej bohaterki, przybierała różne formy aktywizacji życia społecznego i kulturalnego. W repertuarze były m.in. przedstawienia teatralne, w tym także reżyserowane przez dr. Michała Dadleza, nauczyciela języka polskiego i dyrektora Państwowego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego⁴⁷. Organizowane były też

⁴⁶ *Sprawozdanie z działalności Ciechanowskiego Oddziału Związku Obyw. Pracy Kobiet*, „Kronika Ciechanowska” 1931, nr 15, s. 4.

⁴⁷ Tamże.

Fot. Dom kolonijny dla dzieci w Ościślowie, maj 1930 r. Pośrodku siedzi prawdopodobnie Michalina Mościcka, żona Prezydenta RP

Źródło: zbiory MSM, nr inw. MOC/F/16.

zabawy, loterie fantowe, wystawy rękodziela artystycznego (m.in. hafty, firanki, obrusy, zabawki w stylu ludowym wykonane przez dzieci itp.), które odbywały się w gmachu Banku Mieszczańsko-Rolniczego (dzisiaj budynek Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie), czasami połączone z występami artystycznymi, śpiewem przy akompaniamencie fortepianu⁴⁸. Niekiedy prezentowana była wytwórczość z odległych miast, m.in. Lipna, Łowicza, Włocławka, a nawet Krzemieńca⁴⁹. Dochód z imprez przeznaczano dla biednych dzieci.

Staraniem Związku, którym kierowała Julia Kratowska, również w trosce o najmłodszych i poszkodowanych, powstało wiele inwestycji. Należało do nich m.in. schronisko dla sierot, przedszkole, a przede wszystkim dom kolonijny dla biednych dzieci, wybudowany na zakupionym w pobliskim lesie ościśłowskim gruncie⁵⁰.

⁴⁸ Tamże; *Z miejscowego Oddziału Związku Obywatelskiej Pracy Kobiet*, „Kronika Ciechanowska” 1930, nr 2, s. 5–6.

⁴⁹ *Z Ciechanowskiego Związku Obywatelskiej Pracy Kobiet. Kiermasz*, „Kronika Ciechanowska” 1931, nr 19 i 20, s. 6.

⁵⁰ *Sprawozdanie z działalności Ciechanowskiego Oddziału Związku Obyw. Pracy Kobiet*, „Kronika Ciechanowska” 1931, nr 15, s. 4.

Fot. Dzieci kolonijne w lesie ościsłowskim, lata 30. XX w.

Źródło: zbiory MSM, nr inw. MOC/F/751.

Był on największym dziełem Związku. Nosił imię Zofii Moraczewskiej, wielkiej działaczki społecznej, przewodniczącej ZPOK w latach 1928–1933, żony Jędrzeja Moraczewskiego, pierwszego premiera odrodzonej Polski. Jednorazowo mogło tam przebywać około 100 dzieci. Przyjeżdżały m.in. ze Śląska, Mazur i okolic Wilna⁵¹. „Kronika Ciechanowska” podkreślała zalety tego miejsca dla nich: „Trudno opisać radosną swobodę przebywających na tym letnisku dzieci. Cudowny stary las rozciąga nad nimi swe urocze sklepienie, przepiękne polanki są wymarzonym terenem ich zabaw rozkosznych; moc jagód i kwiatów wabi dzieci z nieprzepartą siłą, cieszy, czaruje i zdumiewa, bo dzieci te, to najbiedniejsze częstokroć z wilgotnych suteryn i piwnicznych izb, gdzie na próżno wypatrują promyczka słońca”⁵². Warto podkreślić, iż nowo wybudowany dom kolonijny w Ościsłowie wizytował prezydent Ignacy Mościcki podczas swojej podróży prezydenckiej po województwie warszawskim w maju 1930 r. Odwiedził również w tym czasie Sierociniec w Ciechanowie. Przecinał wówczas wstęgę na wmurowanej tablicy z napisem: *Wojewódzki Zakład Opiekuńczo-Wychowawczy im. Prezydenta Ignacego Mościckiego*⁵³. Dzisiaj jest to siedziba Medycznej Szkoły Policealnej w Ciechanowie.

⁵¹ L. Zygnier, *Pani senator z Ciechanowa*, „Tygodnik Ciechanowski” 2019, nr 13, s. 24.

⁵² Tamże.

⁵³ B. Umińska, *Słowo o wystawie*, [w:] *Prezydentowi prof. Ignacemu Mościckiemu – w 150. rocznicę urodzin*, Ciechanów 2018, s. 337.

Fot. Nowo wybudowany Sierociniec przy ul. Sienkiewicza w Ciechanowie, 1926 r.

Źródło: zbiory MSM, nr inw. MSM/F/1691.

Duch żołnierski był jej zawsze bardzo bliski, dlatego też w latach 1929–1934 należała do Powiatowego Przystosobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego w Ciechanowie⁵⁴. Przystosobienie wojskowe stanowiło ważną formę wychowania patriotycznego i paramilitarnego młodzieży w okresie międzywojennym. Rozwijało hart woli i kształtowało propaństwową postawę. Do organizacji należeli członkowie Związku Strzeleckiego, strażacy, byli wojskowi, uczniowie szkół średnich, którzy ukończyli 16 lat⁵⁵. Spośród pięciu Hufców Szkolnych powiatu ciechanowskiego należących do organizacji największy, liczący 80 uczniów, stanowił funkcjonujący przy tutejszym Gimnazjum⁵⁶, gdzie uczyła Julia Kratowska. Należała także, jak wyżej już wspomniano, do Związku Strzeleckiego.

Julia Kratowska za zasługi na polu pracy społecznej, oświatowej, ale też opieki nad żołnierzami w maju 1930 r. została odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi⁵⁷.

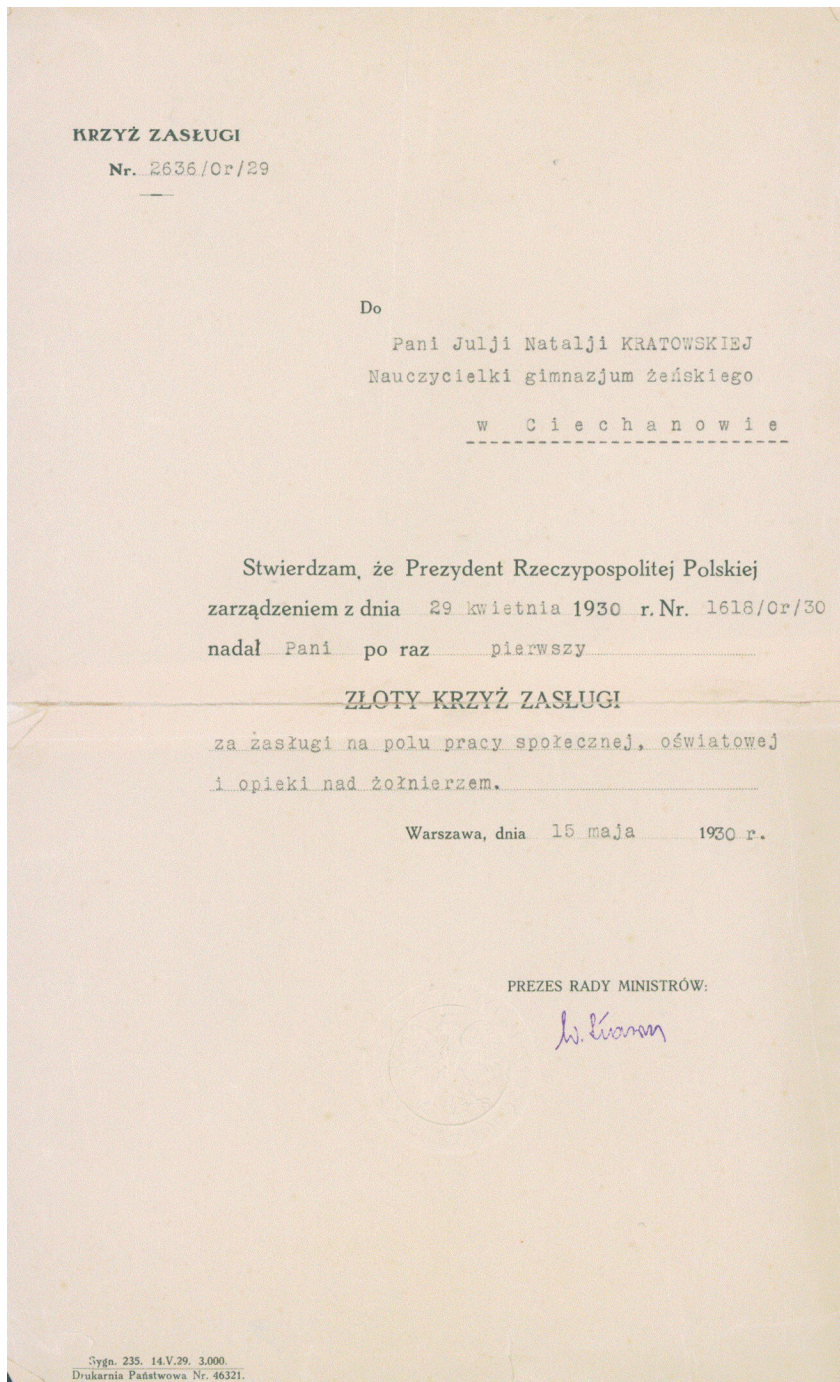
⁵⁴ Pismo Przewodniczącego Warszawskiego Komitetu Wojewódzkiego Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego dla Julii Kratowskiej, Warszawa, 11.04.1932 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D295.

⁵⁵ J. Pełka, *Wychowawca i dowódca. Szkic do portretu ppłka Franciszka Orłowicza*, „Niepodległość i pamięć” 2004, nr 20, s. 111; na czele PWiWF w powiecie ciechanowskim stał starosta Witold Pełczyński. Komendantem mógł być zawodowy oficer z pułku piechoty. Stąd w Ciechanowie był nim oficer z 13 pułku piechoty z Pułtusza, ppłk Franciszek Orłowicz.

⁵⁶ *Z Przysp. Wojsk. i Wych. Fiz. na terenie tut. powiatu*, „Kronika Ciechanowska” 1931, nr 4, s. 6.

⁵⁷ Zaświadczenie-dyplom dla Julii Kratowskiej na Złoty Krzyż Zasługi, podpisane przez Prezesa Rady Ministrów Walerego Sławka, Warszawa, 15.05.1930 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/297.

Fot. Potwierdzenie nadania Julii Kratowskiej Złotego Krzyża Zasługi

Źródło: zb. MSM, nr inw. MOC/D/297.

Fot. Legitymacja senatorska Julii Kratowskiej, Warszawa 5 października 1935 r.

Źródło: zbiory MSM, nr inw. MOC/D/323.

Ukoronowaniem benedyktyńskiej wręcz pracy Julii Kratowskiej jako legio-nistki, oddanej młodzieży nauczycielki, nieprzeciętnej działaczki społecznej, włączającej się zawsze w nurt najszlachetniejszych działań dla dobra człowieka i państwa, była nominacja jej na Senatora RP, dokonana bezpośrednio przez Prezydenta RP Ignacego Mościckiego. Obejmowała ona IV kadencję, lata 1935–1938. Jak podkreśliła skromnie w swoim *Życiorysie*, została powołana „jako przedstawicielka żeńskiego ciechanowskiego nauczycielstwa oraz Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet”⁵⁸. Był to wielki zaszczyt, ale jednocześnie kolejna praca, nowe wyzwania, w wymiarze już ogólnokrajowym. Wkraczała do pracy parlamentarnej z bagażem wielu doświadczeń, zaangażowania na rzecz niepodległości, pracy oświatowej wśród młodzieży, szeroko pojętej pracy społecznej w swoim środowisku. W parlamencie przyszło jej zmierzyć się z nowymi obowiązkami. Pracowała w komisjach: oświatowej, społecznej i regulaminowej⁵⁹. Oczywiście – zgodnie ze swoją osobowością – z wielkim zaangażowaniem, poczuciem obowiązku i odpowiedzialnością.

Po pracowitej kadencji w senacie decyzją prezydenta RP otrzymywała specjalną rentę i prywatnie dalej uczyła młodzież⁶⁰.

⁵⁸ J. Kratowska, *Życiorys*, zb. MSM, nr inw. MOC/D/322.

⁵⁹ L. Zygner, dz. cyt.

⁶⁰ Pismo Ministerstwa Skarbu skierowane do Julii Kratowskiej, Warszawa, 21.07.1938 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/294; E. Lewandowski, *Pani Senator z Ciechanowa...*, dz. cyt., s. 6.

Fot. Uroczystości pogrzebowe Julii Kratowskiej

Źródło: zbiory MSM, nr inw. MOC/F/ 803, MOC/F/802.

Fot. Grób Julii Kratowskiej na cmentarzu przy ul. Płońskiej w Ciechanowie

Źródło: zbiory B. Umińskiej.

ly przez siedem miesięcy. W dniu 1 czerwca 1945 r. powróciły do Ciechanowa⁶⁴.

Z uwagi na brak nauczycieli w mieście spowodowanych czystką inteligencji przeprowadzonej przez Niemców (*Intelligenzaktion*) otrzymała zatrudnienie

W czasie okupacji, już w 1939 r. została zmuszona opuścić swoje mieszkanie, które zajęli Niemcy. Tułała się po okolicznych wsiach, po czym zbiegła przez zieloną granicę do Generalnego Gubernatorstwa i zamieszkała w Warszawie. Uczyła nielegalnie i działała w Tajnej Organizacji Nauczycielskiej. W okupacyjnej tułaczce wspierała ją przybrana córka Maria Majchrzak, którą jako sierotą i jej starszym bratem Julianem⁶¹ zaopiekowała się, gdy w 1919 i 1920 r. zmarli ich rodzice na hiszpankę. Ojciec ich był majstrem budowlanym. Kratowska finansowała także ich naukę⁶². We wrześniu 1939 r. Maria Majchrzak została ochotniczką w oddziale sanitarnym i niosła pomoc rannym pod Kutnem. Julian natomiast bronił twierdzy Modlin⁶³.

Po upadku powstania warszawskiego Julia Kratowska wraz z Marią Majchrzak została wysiedlona do Rzeczkowa k. Białej Rawskiej, gdzie przebywa-

⁶¹ Julian Majchrzak ukończył Szkołę Kadetów w Rawiczu. Po obronie Modlina w 1939 r. „zimą 1940 r. przedostał się przez Tatry do Czechosłowacji i dalej do Jugosławii, skąd popłynął do Marsylii. W Paryżu dołączył do polskich wojsk, by w czerwcu 1940 r. odплыć do Londynu. W Szkocji zaliczył kurs dla oficerów spadochroniarzy, ukończył też Wyższą Szkołę Polskiej Armii Lądowej, broniąc pracę na temat brytyjskiej doktryny generała Fullera. W czerwcu 1944 r. służył w dywizji generała Sosabowskiego i wylądował na plaży w Normandii. Po wojnie krótko wykładał w szkole wojskowej, po czym w 1949 r. zaciągnął się do Legii Cudzoziemskiej. Był w Algierii, walczył w Wietnamie. Ożenił się z Algierką francuskiego pochodzenia Marie-Jeanne Cille i przez pewien czas prowadził hotel w Algierii, później w Tabres we francuskich Pirenejach otworzył sklep z damską galanterią, by w końcu zostać recepcjonistą w Lourdes. Marzył o powrocie do kraju, dopiero w 1962 r. przyjął obywatelstwo francuskie. Był pełen uznania dla Piłsudskiego, otaczał kultem Napoleona, podziwiał marszałka Focha i bardzo przeżywał spotkania z Polonią. W ostatnich miesiącach chorym Majchrzakiem zajmowała się profesor Lucienne Michou z Tabres, ona organizowała też jego pogrzeb w 1986 r. Później przyjeżdżała do Ciechanowa na grób Julii Kratowskiej” – B. Bielasta, Blog *Ciechanowskie Notatki*, <https://ciechanowskienotatki.pl/ulica-grodzka-nr-2-w-ciechanowie/> [dostęp: 10.05.2022].

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ J. Kratowska, dz. cyt. Zob. też L. Zygnier, dz. cyt.

w miejscowym gimnazjum, mimo że miała już 75 lat. Zamieszkała przy ul. Sienkiewicza 18. Na podstawie złożonego odpisu orzeczenia Ministerstwa Skarbu z dnia 10 stycznia 1934 r. zostało przywrócone jej świadczenie w kwocie 300 zł., które wówczas zaczęła otrzymywać decyzją Prezydenta II RP⁶⁵. Szybko stała się jednak obiektem zainteresowania miejscowego Urzędu Bezpieczeństwa jako element reakcyjny „w środowisku nauczycielstwa”⁶⁶.

Zmarła 27 sierpnia 1946 r. Trumna ze zwłokami była niesiona ul. Sienkiewicza na cmentarz przy ul. Płońskiej. Żegnali ją mieszkańcy miasta, nauczyciele, uczniowie. Wśród nich była jej przybrana córka, która do końca spłacała dług wdzięczności⁶⁷.

Czesław Słoński, nauczyciel geografii, żegnał ją jako gorącą apostołkę idei społecznej, zapaloną krzewicielkę kultury ducha, szczerą filantropkę, niezmordowaną bojowniczkę o wolność narodu, oświatę ludu i szczerą demokratkę. Podkreślał jej skromność i pokorę⁶⁸. Spoczęła w grobie razem ze swoją matką Zofią Kratowską, która zmarła w 1927 r. Mieszkańcy Ciechanowa uczcili Julię Kratowską, nadając jednej z ulic miasta jej imię.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Lublinie:

Akt zgonu Stanisława Kratowskiego nr 9 z 1873 r., parafia Włostowice, skan użycony przez Pracownię Muzealną Szkolnego Schroniska Młodzieżowego w Puławach (Muzeum Oświatowe).

Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie:

Dokument wystawiony przez Komitet Krzyża Niepodległości dla Julii Kratowskiej dot. przyznania jej Krzyża Niepodległości decyzją Prezydenta RP z 20 grudnia 1930 r., Warszawa 23.12.1930 r., nr inw. MOC/D/298;

Dyplom PAN dla Julii Kratowskiej na Srebrny Wawrzyn Akademicki za krzewienie czytelnictwa, Warszawa, 8 listopada 1935 r., nr inw. MOC/D/293;

Legitymacja senatorska Julii Kratowskiej, nr inw. MOC/D/323;

Kratowska J., *Życiorys*, rkps i mps w zbiorach MSM, nr inw. MOC/D/322;

Nakaz płatniczy na podatek mieszkaniowy za 1924 r. z podanym adresem Julii Kratowskiej w Ciechanowie, nr inw. MOC/D/309;

Odpis Aktu Urodzenia Julii Natalii Kratowskiej, wydany przez notariusza Adama Sleszyńskiego, Warszawa 03.04.1934 r., nr inw. MOC/D/306;

Odpis Aktu urodzenia Zofii Franciszki Ksawery Kratowskiej, wydany przez przedstawiciela Zjazdu Sędziów Pokoju w Warszawie, dn. 10.01.1883 r., nr inw. MOC/D/305;

⁶⁵ Pismo Izby Skarbowej Mazowieckiej do Julii Kratowskiej jako „b. nauczycielki pryw.” na adres: Ciechanów, ul. Sienkiewicza 18, Płock, dnia 21.11.1945 r., zb. MSM, nr inw. MOC/D/315.

⁶⁶ L. Zygnier, dz. cyt.

⁶⁷ Maria Majchrzakówna, z męża Baranowska, została nauczycielką. Po śmierci J. Kratowskiej zamieszkała w Trójmieście i tam potem zmarła.

⁶⁸ E. Lewandowski, *Sylwetki nauczycieli ciechanowskich...*, dz. cyt.

- Pismo Ministerstwa Skarbu skierowane do Julii Kratowskiej, Warszawa, 21.07.1938 r., nr inw. MOC/D/294;
- Pismo Przewodniczącego Warszawskiego Komitetu Wojewódzkiego Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego dla Julii Kratowskiej, Warszawa, 11.04.1932 r., nr inw. MOC/D/295;
- Poświadczenie Dyrektora „Prywatnego Gimnazjum Realnego z Prawem Publiczności” w Zakopanem, Adama Wilana (?) z 2.09.1918 r., nr inw. MOC/D/317;
- Poświadczenie Ksawerego Praussa, Dyrektora Szkoły im. Staszica w Zakopanem, Zakopane, 9 czerwca 1917 r., nr inw. MOC/D/318;
- Pozwolenie na prowadzenie kursów wieczorowych dla Julii Kratowskiej, wystawione przez Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Warszawa, 2 września 1919 r., nr inw. MOC/D/312;
- Zaświadczenie-dyplom dla Julii Kratowskiej na Złoty Krzyż Zasługi, podpisane przez Prezesa Rady Ministrów Walerego Ślawnka, Warszawa, 15.05.1930 r., nr inw. MOC/D/297;
- Zaświadczenie nauczycielek szkół w Lublinie, z imiennymi podpisami, poświadczone przez notariusza Stanisława Biesa (?) w Lublinie, Lublin 23.03.1923 r., nr inw. MOC/D/299;
- Zaświadczenie wystawione przez Zygmunta Choromańskiego, Prezesa Rady Opiekuńczej Gimnazjum Żeńskiego w Ciechanowie, Ciechanów, 10 lipca 1923 r., nr inw. MOC/D/308.

Źródła drukowane

- Do Delegatek Z.P.O.K. [Inc.: Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet przeżywa obecnie przełomowe chwile...]*, Warszawa 1935.
- Statut „Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet”, Warszawa 1928.

Opracowania

- Bielecki R., *Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego*, t. II, Warszawa 1996.
- Lewandowski E., *Sylwetki nauczycieli ciechanowskich, Część 1*, Ciechanów 1994.
- Mącznik H., *Puławski Słownik Biograficzny*, t. 1, Puławy 1994.
- Olszewski J.H., *Tak to zapamiętałem*, oprac. Bielasta B., Ciechanów 2015.
- Pełka-Ślesicka K., *Krasiniak. 100 lat kuźni talentów. Część 1 (1919–1965). Śladami historii*, Ciechanów 2012.
- Umińska B., *Słowo o wystawie*, [w:] B. Umińska (red.), *Prezydentowi prof. Ignacemu Mościckiemu – w 150. rocznicę urodzin*, Ciechanów 2018;
- Zawadzki M., *Senatorowie, losy wojenne i powojenne*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2012.

Czasopisma

- „Gazeta Urzędowa. Pismo Samorządu powiatu Ciechanowskiego” 2020, nr 5.
- „Kronika Ciechanowska” 1931, nr 2, 11, 12, 15, 16, 19.
- „Tygodnik Ciechanowski” 1986, nr 23, 2019, nr 24.
- „Wychowanie w Rodzinie” 2013, t. VII (1).
- „Niepodległość i pamięć” 2004, nr 20.
- „Res Historica” 2002, z. 15.

Źródła internetowe

Ciechanowskie Notatki, <https://ciechanowskienotatki.pl/ulica-grodzka-nr-2-w-ciechanowie/>.

Genealogia Minakowskiego, <http://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=sw.135856>.

Strona LO im. Oswalda Balzera w Zakopanem, <http://balzer.cal24.pl/historia/>.

Wystawa Wawel odzyskany, https://wawel.krakow.pl/images/upload/zamowienia-publiczne/DZP%20282-1819/04.%20Za%C5%82%C4%85cznik_nr_02_Scenariusz.pdf.

Julia Kratowska (1870–1947) – An Independence, Educational, and Political Activist; A Senator of the Republic of Poland

Abstract: The article presents the figure of Julia Kratowska, born in Puławy into a family with patriotic traditions. Julia Kratowska was an independence, educational, social, and political activist throughout the interwar period and shortly after the war she had a connection to Ciechanów. The article introduces to her genealogy, allows one to learn about her hitherto unknown roots. On the other hand, the rich archival material about her person, contained in the archives of the Mazovian Nobility Museum in Ciechanów, allows to present her entire career as a teacher of Polish, French, and German, starting from Lublin, then Zakopane and finally the city on the Łydynia River. We also recognize her as a devoted social activist of the Women's Civic Labor Union, which she chaired in Ciechanów, and in the years 1935-1936 she headed the Main Board. She brought the greatest pride to the town as a senator of the Republic of Poland in 1935–1938.

Keywords: Julia Kratowska, activity, 19th and 20th century, senator of the Republic of Poland, Ciechanów